

DISCUSSIE

ZONNEBRANDONTOLOGIE

J. J. M. Sleutels*

Fiiip Buekens heeft een buitengewoon vriendelijk en kundig stuk ('Een relationistische theorie van *mentale inhoud*', *ANTW* 87 (1995), pp. 294-299) geschreven over mijn proefschrift (Sleutels 1994). Echt oneens kan ik het dus niet met hem zijn. Wel geeft zijn recensie mij gelegenheid om kort op enkele punten te reageren. Misschien kan ik bepaalde aspecten van mijn positie verduidelijken.

1. Relationisme

Het hoofddeel van mijn proefschrift gaat over de zogeheten 'theory of content', waarin de discussie wordt beheerst door twee hoofdstromingen, *internalisme* en *externalisme*. Internalisten menen dat interne (biologische en/of computationele) factoren bepalen hoe ons kenapparaat werkt, externalisten doen een beroep op factoren buiten het organisme. Een vraag die hiermee nauw samenhangt is hoe de betekenis ('inhoud') van mentale representaties ('kennis') tot stand komt: zit betekenis in je hoofd of komt zij van buiten? Volgens mij deugt geen van beide opties; ik stel een alternatief voor dat ik relationisme noem. Buekens beschrijft mijn positie als "een genuanceerd externalisme" (p. 296), maar dat is niet juist. Sommige door mij 'relationeel' genoemde theorieën, met name de teleologische opvatting van mentale inhoud, worden weliswaar door hun auteurs (Papineau, Miilikan) begrepen als vormen van externalisme, maar ik ben het daarmee niet eens. Alle vormen van externalisme en internalisme zijn volgens mij onjuist. Als je mentale toestanden wilt bestuderen, of meer *to the point*: toestanden van kennis, staat voorop dat kennis een relatie is tussen kenner (subject) en gekende (object). Deze relatie herleiden tot (eigenschappen van) de relata als zodanig, is volgens mij een *metabasis eis allo genos*, een categoriefout.

2. Cartesioclasm

Mijn voornaamste bezwaren tegen internalisme en externalisme liggen op het vlak van de ontologie en de epistemologie. Epistemologisch gezien bezondigen beide posities zich aan wat Sellars noemde de *naturalistic fallacy*, "the idea that epistemic facts can be analysed without remainder - even 'in principle' - into non-epistemic facts, whether phenomenal or behavioural, public or private, with no matter how lavish a sprinkling of subjunctives and hypotheticals is a radical mistake - a mistake of a piece with the so-called 'naturalistic fallacy' in ethics" (Sellars 1963, p. 131). Deze kritiek getdt zowel het internalistische project van de cognitieve psychologie als zijn externalistische pendant: de een probeert kennis te herleiden tot inwendige *givens*, de ander doet hetzelfde met uitwendige *givens*. Het

* Faculteit der Wijsbegeerte, R.U. Leiden

door mij geschetste relationisme probeert zich uitdrukkelijk te ontworstelen aan deze 'Myth of the Given', terwijl het desniettemin een naturalistisch project beoogt te zijn (waarover straks meer).

Ontologisch gezien zijn volgens mij zowel het internalisme als het externalisme vormen van crypto-Cartésianisme. Dat dit geldt voor het internalisme zal niemand verbazen; het stoelt immers op het idee van een inwendige processor die mentale symbolen doorrekent en aldus moeizaam een hypothese over de 'buitenwereld' opstelt. Maar ook de externalist is een Cartesiaan: hij beschouwt het subject als een lege huls, een beestmachine, op afstand bestuurd door zijn omgeving. Relationisme is daarentegen cartesioclasmé: het kennend subject is geen buitenstaander opgesloten in een lichaam en evenmin een lege ledepop. Het subject kenmerkt veeleer een *Weltoffenheit* of een in-de-wereld-zijn. In meer prozaische termen is het 'gewoon' (in het geval van mensen) een organisme dat zus-en-zo begaafd is in een wereld die zus-en-zo in elkaar steekt.

3. Fitting

Om de relatie tussen subject en object te beschrijven gebruik ik o.a. een 'fit'-metafoor: de cognitieve structuur van het subject past op ('fits') de intelligente structuur van de wereld. Buekens (p. 296) merkt correct op dat ik deze metafoor introduceer in een transcendente context. Traditioneel wordt de vraag naar de mogelijkheidsvoorwaarden voor kennis zwart-wit gesteld: die voorwaarden liggen óf in het subject (internalisme) óf in de wereld (externalisme). Het relationele alternatief bestaat erin noch de cognitieve structuur van het subject noch de intelligente structuur van de wereld voorop te stellen, maar precies de 'fit' of coördinatie van beide. Buekens vraagt zich af of ik hiermee misschien een klassieke correspondentierelatie tussen externe feiten en interne ideeën bedoel, maar verwerpt deze mogelijkheid, want "zulke correspondentierelatie zou geen enkel probleem oplossen" (p. 297). De verwerping is terecht, maar juist niet om die reden. De 'fit'-metafoor is niet bedoeld om enig probleem *op te lossen*, maar juist om bepaalde problemen beter te *formuleren*. Dat is de essentie van de transcendente benadering. Zij doet geen inhoudelijke uitspraken maar draagt een raamwerk aan waarbinnen het 'eigenlijke' onderzoek zijn plaats krijgt. Ik ben bang dat dit in de ogen van Buekens een positie is "die regelrecht leidt naar een nogal ouderwetse, Hegeliaanse opvatting van kennis" (*l.a.p.*), en dat is ook precies de bedoeling.¹ Echt ouderwets ben ik op dit punt overigens niet, dunkt mij. "The task of cognitive science is to study this psychological reality from an epistemic point of view, that is, by determining for any given computational process not just how it is internally structured, but how it contributes to the subject's epistemic relation to reality" (Sleutels 1994, p. 206). Wat het 'eigenlijke' onderzoek betreft, ga ik o.a. in op de vraag hoe een moderne theorie als het connectionisme te werk dient te gaan, in het bijzonder bij de analyse van zoiets als 'qualia'.³

¹ Hegel wordt herontdekt in deze branche. Zie bijv. Frank Farrell (1994), die Hegel en Blumenberg (*Die Legitimität der Neuzeit*) toepast op de *philosophy of mind* en aanverwante gebieden. Ook John McDowell (1994), met wiens opvattingen Buekens zich verwant loont, maakt op cruciale plaatsen gebruik van Hegeliaanse noties, waaronder die van 'Bildung' en 'zweite Natur'.

² Sleutels 1994, hfdstt. 4 en 5. Qualia zijn een uitstekende *testcase* om na te gaan of ook subjectieve aspecten van ons zogenaamde 'bewustzijn' relationeel én naturalistisch begrepen kunnen worden. Een voorstudie over qualia verscheen eerder in dit tijdschrift (Sleutels 1993).

4. Representaties

Buekens vraagt zich af of binnen het relationisme nog wel plaats is voor mentale representaties, zoals ik beweer. Hij bespreekt en verwerpt mijn argumentatie en stelt een alternatief voor. Mijn positie houdt in dat mentale representaties niets anders zijn dan de op bepaalde wijze (nl. relationeel) gekarakteriseerde toestanden van het subject. "Knowledge is realized by means of internal representations: for a subject to be cognitively related to the world is for him to be tokening mental representations that go proxy for external states" (a.w., p. 206). Buekens brengt daartegen in dat de cognitieve relatie als zodanig genoeg is: *naast* de dingen waartoe wij ons verhouden hebben wij niet óók nog dingen nodig die er 'proxy' voor gaan. Mentale symbolen zijn volgens hem nodeloze ballast, ontologisch redundante verdubbeling van de dingen. Dit punt is natuurlijk van levensbelang voor iedere cognitiewetenschap en naturalistische epistemologie, wier kernbegrip immers de mentale representatie is.

De ballast kan volgens mij beslist niet worden gemist, maar hij weegt minder dan Buekens denkt. In mijn optiek houden mentale symbolen absoluut geen uitbreiding van onze ontologie in. Je hebt de dingen en je hebt onze relaties tot hen, precies zoals Buekens wil. Het relationisme verdubbelt *juist niet* het aantal dingen waartoe wij ons kennend verhouden. Dat zou immers een nieuwe vorm van internalisme betekenen. Anderzijds bestaan mentale representaties volgens mij *werkelijk*. Als je ze schrapt maak je de fout van het externalisme. Je zegt in wezen dat er aan de kant van het subject niets zinnigs over kennis te zeggen valt - het is niet meer dan een lege romp. Samengevat: het relationisme zou representaties alleen *moeten* schrappen als het een vorm van internalisme zou zijn, en het zou dit alleen *kunnen* als het een vorm van externalisme zou zijn. Het is echter geen van beide.

Wat zijn mentale representaties dan? Zij zijn niet iets *waartoe* wij ons verhouden, maar datgene *waarin of waarmee* wij ons verhouden. Transcendentiaal gesproken zijn zij de subject-poot van de kenrelatie, de specifieke neurale toestand waarin wij verkeren wanneer wij ons kennend verhouden tot iets. Ontken je het bestaan ervan, dan ontken je ook het bestaan van de relatie zelf. Mentale representaties zijn "what makes knowledge psychologically real", zoals Buekens mij citeert, waarbij hij zich afvraagt welke standaard voor 'psychologically real' ik hanteer. "De standaard lijkt de volgende te zijn: indien interactie tussen een individu en [zijn] omgeving geen residu achterlaat in het hoofd dat kan worden beschreven als een intern gestructureerde representatie waarop een computationeel proces operaties uitvoert, heeft het psychologische geen echte realiteitswaarde" (p. 298). Wat ik op het oog heb is echter niet een mentaal 'spoor' of een cerebraal 'residu' dat wordt achtergelaten door inwerking van buiten; dat is weer een externalistische constructie. Ik bedoel dat elke kenrelatie tevens een relatie tot een specifiek gestructureerd subject moet zijn. Zo'n structuur (die ook niet-relatieeel gespecificeerd kan worden, maar die dan niet als representatie geldt) is een *noodzakelijke* voorwaarde voor kennis; *voldoende* voorwaarde wordt hij pas wanneer hij wordt begrepen *als* representatie, d.w.z. in relationele termen.

5. Zonnebrandontologie

Buekens stelt "een eenvoudig alternatief" voor "dat overigens compatibel is met veel van wat Sleutels verdedigt: schrap representaties uit een ontologie van het mentale en accepteer volmondig het relationeel karakter van mentale toestanden.

Overtuigingen en verlangens zijn entiteiten in het hoofd die beschreven worden op grond van hun relaties met objecten en gebeurtenissen buiten het hoofd. Concepten als traangas, zonnebrand of een voetafdruk hebben dezelfde status. Hun individua-tie gebeurt op grond van een specifieke causale geschiedenis" (p. 299). Ik vraag mij af hoe "eenvoudig", hoe "alternatief" en hoe "compatibel" dit eigenlijk is. Mijn bedoeling was in elk geval niet om een nieuwe 'ontologie van het mentale' te ontwikkelen: elke ontologisering van kennis, ook een relationele, is volgens mij uit den boze. Daarom heb ik moeite met Buekens' idee om representaties te schrappen maar wél gedachten en gevoelens te beschouwen als 'entiteiten in het hoofd' die 'volmondig relationeel*' zijn. Zijn er naast 'gewone' entiteiten (binnen en buiten het hoofd) óók nog relationele entiteiten? Volgens mij heb je naast boeken en hersens niets extra's nodig om een boek te lezen - een relationele specificatie van een neurale toestand.

Voorzichtigheid is ook geboden bij de notie van een "specifieke causale geschiedenis" die relationele toestanden zou individueren. Zo'n uitleg is weer typisch externalistisch *angehaucht*, gericht op een 'residu' van uitwendige inwerking. Zonnebrand is inderdaad zo'n résida (brandwonden veroorzaakt door UV-licht). Bij de meeste relationele noties gaat het echter niet om een (werkelijke) causale geschiedenis, maar om (tegenfeitelijke) 'causal powers'. Kennis is geen zonnebrand, maar lijkt meer op zonnebrandolie, of beter nog: op de beschermingsfactor ervan. Als je de vergelijking doortrekt, komt Buekens' voorstel voor een 'volmondig relationisme' erop neer dat wij de olie kunnen schrappen uit de zonnebrandontologie - wij hebben immers genoeg aan de beschermingsfactor. Dit is echter niet verstandig. Met een factor zonder olie kun je je niet insmeren. Zo is ook kennis alleen werkelijk bij de gratie van representaties.

6. Naturalisme

Dat brengt mij bij een laatste punt, dat van naturalisme. Het hoofddoel van mijn proefschrift is een vorm van naturalisme te ontwikkelen die niet ten prooi valt aan de 'Myth of the Given' (zie punt 2). Vertrekkend vanuit Sellars' kritiek op de 'Given', distantieer ik mij rigoreus van diens conclusie. Volgens hem is kennis geen deel van de werkelijkheid. Hij stelt een vorm van idealisme voor waarin kennis en subject worden geplaatst in een boven- of buitennatuurlijk Rijk van Redenen: "in characterizing an episode or state as that of knowing, we are not giving an empirical description of that episode or state; we are placing it in the logical space of reasons, of justifying and being able to justify what one says" (Sellars 1963, p. 169). Wars van dit idealisme, om diverse redenen, verken ik in *Real knowledge* de mogelijkheid van een radicaal realisme, waarin kennis juist een onderdeel vormt van onze natuurlijke werkelijkheid.

Hetzelfde doel stelt John McDowell! zich in zijn recente boek *Mind and World*. Ook hij neemt Sellars' kritiek op de 'Given' als uitgangspunt en verzet zich tegen de idealistische implicaties ervan - tegen 'rampant platonism', zoals hij het noemt. "In rampant platonism, the structure of the space of reasons, the structure in which we place things when we find meaning in them, is simply extra-natural" (a.w., p. 88). Anderzijds verzet hij zich niet minder tegen 'bald naturalism', zoals ik mij tegen het externalisme keer. McDowell's koers tussen deze Scylla en Charybdis is in veel opzichten vergelijkbaar met de mijne, al zijn er ook interessante punten van verschil. Buekens vraagt zich af waarom iemand als McDowell door mij "systema-

tisch buiten de discussie is gehouden" (p. 299). Dat heeft een vrij ordinaire reden: onwetendheid. Het proefschrift ging ter perse vóór *Mind and World* verscheen, zijn eerste boek dat mijn aandacht trok. Maar McDowell is inderdaad koren op mijn molen. Dat heeft Filip Buekens goed gezien.

Literatuur

- Buekens, Filip, 1995, 'Een relationistische theorie van mentale inhoud', *ANTW* 87, pp. 294-299.
- Farrell, Frank B., 1994, *Subjectivity, realism and postmodernity. The recovery of the world in recent philosophy*. Cambridge, Cambridge UP.
- McDowell, John, 1994, *Mind and World*. Cambridge, MA, Harvard UP.
- Sellars, Wilfrid, 1963, *Science, perception and reality*. London, Routledge and Kegan Paul.
- Sleutels, Jan, 1993, 'Eliminatie of reductie van qualia?' *ANTW* 85, pp. 70-95.
- Sleutels, Jan, 1994, *Real knowledge. The problem of content in neural epistemics*. Proefschrift Nijmegen.